

היום בו הודח נשיא ישראל

עיון במעשה המתואר במסכת ברכות דף כז ב / כח א

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות.
 בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה.
 אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות!
 אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש.
 כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות! אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך!
 עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי?

עין איה ברכות, פרק רביעי סימן ו

א"ל ר"ג חובה. א"ל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק עלי בדבר זה, א"ל ר"י לאו. א"ל והלא משמך אמרו רשות כו'. הסכמה של בית דין נקבעת להלכה ע"פ הרבים, וההודאה תיפול על שני אופנים, או שיוזדה החולק שכך היא אמיתת ההוראה בערך חקירה על עצם הדין, או שיעמוד בדעתו שהדין הוא כמותו אלא שאם יבאו בית דין מעתה לתקן דבר חדש יהיו הכל מהמנויים; על כן רבי יהושע אמר על שורת הדין שהוא רשות. אמנם אם רבן גמליאל שהוא הנשיא יגזור בכח בית דין שהוא חובה, אפשר לקבע חובה בתור תקנה ועל זה לא יחלוק. על כן אמר רבי יהושע שאין חולק בדבר, כיון שמצד ההסכמה לתקן איננו מחולק מלהסכים לדעת הרבים. אבל רבן גמליאל לא רצה לעשות בזה תקנה מחודשת, כי אם דעתו ה' להוכיח שמעיקר הדין הוא חובה, ועל זה ה' רבי יהושע מוכרח לחלוק, מפני שדעתו על שורש הדין היתה קבועה שהיא רשות.

היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד. אמרי: עד כמה נצעריה וניזיל? בראש השנה אשתקד צעריה, בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה, תא ונעבריה!

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כה עמוד א

שלח לו רבן גמליאל: גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר (ויקרא כג) "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם" - בין בזמן בין שלא בזמן, אין לי מועדות אלא אלו. בא לו אצל רבי דוסא בן הורכניס, אמר לו: אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל - צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו, שנאמר (שמות כד) "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל", ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים - אלא ללמד שכל שלשה ושלושה שעמדו בית דין על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה. נטל מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו, אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידיו! רבי - בחכמה, ותלמידיו - שקבלת את דברי.

תלמוד בבלי מסכת בכורות דף לו עמוד א

רבי צדוק הוה ליה בוכרא, רמא ליה שערי בסלי [נסריה כילי ערובה ערבה קלופה], בהדי דקאכיל איבזע שיפתיה.

אתא לקמיה דרבי יהושע, אמר ליה: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ? אמר לו רבי יהושע: הן. אתא לקמיה דרבן גמליאל אמר ליה: חילקנו בין חבר לעם הארץ? אמר ליה רבן גמליאל: לא. אמר ליה: והא רבי יהושע אמר לי הן! אמר לו: המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש. כיון שנכנסו לבית המדרש, עמד השואל ושאל: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ? אמר לו רבי יהושע: לאו, אמר לו רבן גמליאל: והלא משמך אמרו לי הן, יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: היאך אעשה, אילמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת, עכשיו שאני חי והוא חי, היאך חי יכול להכחיש את החי? והיה רבן גמליאל עומד ודורש ור' יהושע עומד על רגליו, עד שרינגו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן: עמוד, ועמד.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראייה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא... אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו... ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפו.

עין איה ברכות, פרק רביעי סימן ח

תא נעברי'. רבן גמליאל סבר שהצלחת כלל ישראל ואחדותם תלויה בהגדלת ערך הנשיאות שהוא מרכז הכלל. אמנם הרבים הראו לדעת כי כבוד תלמידי חכמים הפרטיים, שבא לא מהכרח כי אם מנדבת לב והכרה בקדושת התורה וגדולת חכמי', תרומם יותר את רוח הכלל בתורה ודעת ויראת ד'. ע"כ נעברי', להורות כי כסא הנשיאות הוא ביד העם אבל כתר של תורה וכבוד האמיתי של תלמידי חכמים מצד תורתם אי אפשר שתינטל מהם כלל.

מאן נוקים ליה? נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא;
נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות;
אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא.
הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה,
והוא עשיר - דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלת,
והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה.
אתו ואמרו ליה: ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא?

רש"י מסכת ברכות דף כז עמוד ב

בעל מעשה הוא - והוה ליה לרבן גמליאל צערא טפי.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף כז עמוד ב

נוקמיה לרבי יהושע בעל מעשה כו'. פירש"י וה"ל צערא טפי עכ"ל; ועוד יש לומר: שלא יאמרו שלא חלק על רבן גמליאל אלא משום כבודו שימנוהו במקומו:

אמר להו: איזיל ואימליך באינשי ביתי. אזל ואמליך בדביתהו.
אמרה ליה: דלמא מעברין לך? אמר לה: [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר.
אמרה ליה: לית לך חיוורתא. ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיוורתא. היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה.

עין איה ברכות, פרק רביעי סימן יג

אמרה ל' דלמא מעברין לך, א"ל, אמרי אנשי לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא כו'. מי שלוקח את השררה לאיזה מטרה צריך להתבונן אם מטרתו הפרטית תתקיים בידו כמו רדיפת הכבוד, אם יעבירוהו כבודו בקלון יומר. אבל מי שלב נדבה לו, הוא מכיר את עטרת הנשיאות מצד עצמה לדבר יקר הערך מפני היתרון הגדול של הנהגת כלל עם ד' ולעמוד בראשם, שהוא שלימות גדול ותפארת נצחי, לא מצד הכבוד המדומה כי אם מצד גודל הערך והפעולה היקרה של המצוה הגדולה הזאת של הנהגת גוי קדוש. וכיון שהדבר הוא תכלית לעצמו אין לחוש אם יהי' לזמן ארוך או קצר, כי מעט יתרון הוא שוה הרבה.

תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבדו - לא יכנס לבית המדרש.
ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. אחזו ליה בחלמיה חצבי חירוי דמליין קטמא. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה.

רש"י מסכת ברכות דף כח עמוד א

קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל - כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים, והיה דואג שלא יענש במה שמנעם בימיו מלבא.

תנא: עדיות בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרינן בו ביום - ההוא יומא הוה. ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, דתנן: בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש, אמר להם: מה אני לבא בקהל? אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבא בקהל; אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבא בקהל. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'! אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר: (ישעיהו י') ואסיר גבלות עמים ועתודותיהם שושתי ואוריד כאביר יושבים, וכל דפריש - מרובא פריש. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (ירמיהו מ"ט) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' - וכבר שבו. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: (עמוס ט') ושבותי את שבות עמי ישראל - ועדיין לא שבו. מיד התיירוהו לבא בקהל.

עין איה ברכות, פרק רביעי סימן יט

ואף ר"ג לא מנע עצמו מביהמ"ד. להורות ניתן מזה על גודל נפשו וקדושתו, שכל מה שהי' חפץ להנהיג נשיאותו ברמה לא הי' מפני איזה נטי' של כבוד עצמו כי אם מפני שלפי דעתו כך הוא חובת הנשיאות, ורק בהנהגה רמה כזאת תגיע לתכליתה להצלחת הכלל ברוחניות וגשמיות. אבל מצד עצמו הי' עלוב ונת, עד

שעם כל עלבונו להעברתו לא חשב מאומה בזה ולא מנעהו פיזור נפשו ושום קפידא מלמנע עצמו מבית המדרש, שכיון שנעשה בן חורין מעול הנשיאות לא מצא חפץ בהנהגה של קפידת כבוד, שהיתה שנואה לו בעצם.

אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפייסיה לרבי יהושע. כי מטא לביתה, חזינהו לאשיתא דביתהא דמשחרן. אמר לו: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. אמר לו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים. אמר לו: נעניתי לך, מחול לי! לא אשגח ביה. עשה בשביל כבוד אבא! פייס.

אמרו: מאן ניזיל ולימא להו לרבנן? אמר להו ההוא כובס: אנא אזילנא. שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא: מאן דלביש מדא ילבש מדא, ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה? אמר להו רבי עקיבא לרבנן: טרוקו גלי, דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל ולצערו לרבנן.

אמר רבי יהושע: מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו. אתא, טרף אבבא. אמר להו: מזה בן מזה יזה, ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה: מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה?

אמר לו רבי עקיבא: רבי יהושע, נתפייסת? כלום עשינו אלא בשביל כבודך! למחר אני ואתה נשכים לפתחו. אמרו: היכי נעביד? נעבריה - גמירי: מעלין בקדש ואין מורידין! נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא - אתי לקנאויי! אלא: לדרוש רבן גמליאל תלתא שבת, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא. והיינו דאמר מר: שבת של מי היתה - של רבי אלעזר בן עזריה היתה. ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה.